

Katarzyna A. Nawrot

AZJA WSCHODNIA WE WSPÓLPRACY REGIONALNEJ I GLOBALNEJ – WYZWANIA I IMPLIKACJE¹

*East Asia in regional and global cooperation and governance
– challenges and implications*

Streszczenie

Azja Wschodnia będąca obszarem o ogromnym zróżnicowaniu gospodarczym, politycznym oraz kulturowym nigdy nie miała w swej historii tożsamości regionalnej. Dominacja kolonialna stworzyła dodatkowe bariery w jej kreowaniu, co znalazło odzwierciedlenie w istniejących animozjach politycznych i sporach terytorialnych. Rozwój współpracy gospodarczej został zapoczątkowany dopiero po II wojnie światowej, wraz z procesem dekolonizacji. Główną przesłanką początkowego stadium procesów integracyjnych, szczególnie w południowej części regionu będącej kolebką azjatyckiego regionalizmu, były zagrożenia zewnętrzne, które pozostawały głównym katalizatorem procesów współpracy i integracji w kolejnych dekadach. Intensyfikacja współpracy gospodarczej krajów Azji Wschodniej począwszy od lat 90. XX wieku, była świadomą odpowiedzią rządów na obawę przed marginalizacją i odsunięciem od źródeł kreacji dobrobytu na rynku globalnym. Przełomem we współpracy regionalnej stał się azjatycki kryzys finansowy lat 1997/1998. Uzewnętrznił on istniejące współzależności krajów, a tym samym konieczność wspólnych działań na rzecz stabilizacji regionalnej. Począwszy od lat 90. XX wieku, w szczególności zaś w pierwszej dekadzie wieku XXI nastąpił swoisty wybuch powiązań instytucjonalnych m.in. o charakterze bilateralnym i multilateralnym; w ramach regionu, międzyregionalnych i międzykontynentalnych. Doświadczenia integracyjne krajów Azji Wschodniej wskazują, że o ile w pierwszych etapach budowania struktur współpracy zagrożenia zewnętrzne mogły być siłą sprawczą procesu integracji, o tyle decydujące znaczenie w późniejszych stadiach procesów integracyjnych mają rozwiązania instytucjonalne, w szczególności w kontekście zapewniania dóbr publicznych – regionalnych i globalnych. Rodzącą się świadomość regionalną w tym zakresie można zaobserwować w Azji Wschodniej współcześnie, przede wszystkim zaś w następstwie kryzysu gospodarczego lat 2007/2008 oraz potrzeby dostosowania i modyfikacji istniejącej architektury ładu globalnego.

Słowa kluczowe: współpraca regionalna i globalna, integracja, Azja Wschodnia.

---

¹ W rozdziale wykorzystano fragmenty monografii K.A. Nawrot, „Współpraca i integracja gospodarcza Azji Wschodniej – studium teoretyczno-empiryczne” (manuskrypt).

Wstęp

Azja Wschodnia², będąca obszarem o ogromnym zróżnicowaniu gospodarczym, politycznym oraz kulturowym, nigdy w swej historii nie miała tożsamości regionalnej. Dominacja kolonialna stworzyła dodatkowe bariery w jej kreowaniu, co znalazło odzwierciedlenie w istniejących animozjach politycznych i sporach terytorialnych. Rozwój współpracy gospodarczej został zapoczątkowany dopiero po II wojnie światowej, wraz z procesem dekolonizacji. Główną przesłanką początkowego stadium procesów integracyjnych, szczególnie w południowej części regionu, będącej kolebką azjatyckiego regionalizmu, były zagrożenia zewnętrzne. Wiązało się to zarówno z aspiracjami mocarstw kolonialnych, dążących do utrzymania *status quo*, jak i z niebezpieczeństwem o charakterze militarnym ze strony innych potęg. Zagrożenia pojawiły się też wraz z podziałem świata spowodowanym zimną wojną, co pociągnęło za sobą próby włączenia krajów azjatyckich w strefy wpływu rywalizujących obozów. Utworzenie Chińskiej Republiki Ludowej w 1949 r., wzrastające znaczenie polityczne Państwa Środka oraz propagowanie maoistycznych ideologii wśród licznej emigracji z tego kraju, podział Półwyspu Koreańskiego, a ponadto ekspansja ekonomiczna Japonii stały się dodatkowymi impulsami we wzmacnianiu pozycji i samostanowieniu regionu w stosunkach międzynarodowych (zob. tab. 1). Działania na rzecz współpracy gospodarczej doprowadziły w 1967 r. do powołania Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Association of Southeast Asian Nations*, ASEAN), którego członkami zostało pięć krajów regionu, tj. Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur oraz Tajlandia.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego poszczególnych państw regionu pozostawały głównym katalizatorem procesów współpracy i integracji w kolejnych dekadach, co wynikało ze słabości instytucjonalnej krajów po uzyskaniu niepodległości, sporów terytorialnych, niestabilności w Indochinach – wojna w Wietnamie i zamieszki w Kambodży, jak również z groźby rozprzestrzeniania się i dominacji komunizmu. W zaistniałej sytuacji kwestie gospodarcze zostały niemal całkowicie zepchnięte na dalsze tory, by stać się priorytetem dopiero w latach 90. ubiegłego stulecia.

² W ujęciu geograficznym Azję Wschodnią można podzielić na część Północną i Południową. Azja Północno-Wschodnia obejmuje terytoria lądowe i morskie Rosji, Mongolii, Korei Północnej i Południowej, Japonii oraz Chin, w tym Hongkongu, Makao i Tajwanu. Do geograficznego obszaru Azji Południowo-Wschodniej zalicza się państwa położone na Półwyspie Indochińskim tj. Kambodżę, Laos, Mjanmę/Birmę, Tajlandię i Wietnam oraz te należące do Archipelagów Malajskiego, Filipińskiego oraz Indonezyjskiego tj. Brunei, Malezję, Singapur, Filipiny, Indonezję, oraz Timor Wschodni. Dziesięć państw subregionu – poza Timorem Wschodnim – należy obecnie do Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN).

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

Intensyfikacja współpracy gospodarczej krajów Azji Wschodniej począwszy od lat 90. XX wieku była świadomą odpowiedzią rządów na obawę przed marginalizacją i odsunięciem od źródeł kreacji dobrobytu na rynku globalnym. Wynikało to ze zmian, jakie nastąpiły wówczas w gospodarce światowej, które w głównej mierze wiązały się z zakończeniem zimnej wojny i tego konsekwencjami, wyłonieniem się nowych gospodarek postsocjalistycznych oraz nasileniem tendencji integracyjnych na rynku międzynarodowym i związanych z tym zagrożeń protekcjonizmu bloków handlowych Unii Europejskiej (UE), czy NAFTA-y (*North American Free Trade Agreement*) – tabela 1. Współpraca i integracja w całym regionie Azji Wschodniej została zapoczątkowana w połowie lat 90. XX wieku i przebiegała równoległe z integracją gospodarczą państw ASEAN. Stowarzyszenie odegrało w tym procesie istotną rolę jako ugrupowanie, któremu udało się uniknąć losu wielu nieudanych przedsięwzięć integracyjnych w krajach rozwijających się.

Przełomem we współpracy regionalnej Azji Wschodniej stał się azjatycki kryzys finansowy lat 1997/1998. Uzewnętrznił on istniejące współzależności krajów, a tym samym konieczność wspólnych działań na rzecz stabilizacji regionalnej. Egzemplifikacją tego było zapoczątkowanie współpracy w szerszej formule ASEAN+, w szczególności zaś w ramach grupy dialogowej APT (*ASEAN Plus Three*) – ASEAN-u wraz z Chinami, Koreą Południową i Japonią, a następnie tworzenie kolejnych inicjatyw nakierowanych na różne cele, a także o odmiennym zasięgu geograficznym. Począwszy od lat 90. XX wieku, w szczególności zaś w pierwszej dekadzie wieku XXI, nastąpił więc swoisty wybuch powiązań instytucjonalnych m.in. o charakterze bilateralnym i multilateralnym; w ramach regionu, międzyregionalnych i międzykontynentalnych; w układzie międzypaństwowym i pomiędzy organizacjami regionalnymi a podmiotami makro- i mikroekonomicznymi (Nawrot 2012, s. 107).

Można konkludować, iż doświadczenia integracyjne krajów Azji Wschodniej wskazują, że o ile w pierwszych etapach budowania struktur współpracy zagrożenia zewnętrzne mogły być siłą sprawczą procesu integracji, o tyle decydujące znaczenie w późniejszych stadiach procesów integracyjnych mają rozwiązania instytucjonalne, w szczególności w kontekście zapewniania dóbr publicznych – regionalnych i globalnych. Rodzącą się świadomość regionalną w tym zakresie można zaobserwować w Azji Wschodniej współcześnie, przede wszystkim zaś w następstwie kryzysu gospodarczego lat 2007/2008 oraz potrzeby dostosowania i modyfikacji istniejącej architektury ładu globalnego.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie wyzwań i sformułowanie implikacji w kontekście tworzących się struktur współpracy i integracji Azji Wschodniej w wymiarze regionalnym i globalnym.

Tabela 1. Etapy, katalizatory i determinanty procesów współpracy i integracji w Azji Wschodniej

Etap	Katalizator	Cezura czasowa	Determinanta
I	Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego poszczególnych państw regionu.	Od początku procesów dekolonizacji/ od zakończenia II wojny światowej; Od 1945 r.	Słabość instytucjonalna krajów po uzyskaniu niepodległości; Spory terytorialne; Konflikt w Kambodży; Wojna w Wietnamie; Wzrost potęgi militarnej Chin; Groźba rozprzestrzeniania się i dominacji komunizmu w regionie (z kierunków Chin, Wietnamu i Rosji).
II	Zagrożenia o charakterze gospodarczym dla poszczególnych państw regionu.	Od zakończenia zimnej wojny; Od 1989 r.	Koniec komunizmu w Europie i rozpad bloku państw komunistycznych; Wyłonienie się nowych gospodarek postsocjalistycznych; Wzmacnianie i pogłębianie się wspólnoty państw europejskich; Obawa przed protekcyjnizmem powstających i umacniających się bloków handlowych (m.in. UE, NAFTA).
III	Zagrożenia dla wszechstronnego bezpieczeństwa narodowego i regionalnego.	Od azjatyckiego kryzysu finansowego; Od 1997 r.	Pojawienie się zagrożeń o charakterze regionalnym, w tym kryzysy finansowe; katastrofy naturalne (trzęsienia ziemi, tsunami); wirusy (SARS, ptasia grypa); Terroryzm międzynarodowy; Zagrożenia dla środowiska naturalnego; Migracje.
IV	Świadomość regionalna dotycząca potrzeby rozwiązań instytucjonalnych w wymiarze regionalnym i współpracy w zakresie regionalnych dóbr publicznych.	Od 2007 r.	Intensyfikacja procesów globalizacji i regionalizacji w gospodarce światowej; Wzrost współzależności funkcjonalnej i instytucjonalnej krajów regionu oraz ich wrażliwości na turbulencje na rynkach regionalnych i globalnych; Konieczność wspólnego działania w kontekście zapewniania regionalnych i globalnych dóbr publicznych, w tym w zakresie środowiska naturalnego i problemów ekologicznych; bezpieczeństwa; ryzyka katastroficznego, w tym chorób zakaźnych, klęsk żywiołowych i przestępczości zorganizowanej. Potrzeba koordynacji i współpracy w wymiarach: <ul style="list-style-type: none"> – politycznym, – makroekonomicznym, – infrastrukturalnym, – środowiskowym, – społecznym.

Źródło: opracowanie własne.

Charakter i kierunki instytucjonalizacji procesów współpracy i integracji w Azji Wschodniej w obliczu zmian regionalnych i globalnych

Instytucjonalizacja integracji regionalnej w Azji Wschodniej nigdy nie była procesem łatwym, co, będąc odzwierciedleniem specyfiki regionu, wynikającej ze znacznego zróżnicowania ekonomicznego, politycznego, społecznego czy kulturowego, samo w sobie stwarza duże wyzwania dla budowy ładu instytucjonalnego i nie ułatwia tworzenia struktur regionalnych.

Transformacja istniejącego regionalizmu w Azji Wschodniej, pomimo obaw o utratę suwerenności gospodarek narodowych, pozostawia jednak kwestię instytucjonalizacji bezdyskusyjną. Kluczowe będzie więc wypracowanie przez rynki wschodnioazjatyckie kierunku i charakteru zmian instytucjonalnych – w jakim stopniu okaże się to orientacją *stricte* wschodnioazjatycką, a w jakim uwzględniającą strefę Pacyfiku, atlantycką, euroatlantycką czy też nawet globalną. Będzie to jednoczesnym wyznaczeniem scenariuszy rozwoju współpracy regionalnej w Azji Wschodniej, a dalej nie tyle opowiedzeniem się za wybranym modelem integracji, ile wypracowaniem własnego, z przyjęciem stanowiska odnośnie do zasadności stworzenia jednej nadrzędnej formuły nad toczącymi się procesami współpracy i integracji.

W tym kontekście istotne wydaje się to, że tak jak aplikacja strategii rozwoju wymaga uwzględnienia specyfiki gospodarki narodowej, tak zarządzanie procesem integracji regionalnej nie może być repliką modelu europejskiego czy amerykańskiego. Dla lepszego zrozumienia zachodzących w krajach Azji Wschodniej procesów integracyjnych, wypracowania implikacji dla polityki gospodarczej, wreszcie tworzenia regionalnej siatki instytucjonalnej niezbędne jest więc uwzględnienie charakteru krajów azjatyckich, w szczególności istniejącego zróżnicowania gospodarczego, specyfiki rządów oraz istniejących słabości w wymiarze instytucjonalnym. Należy w tym miejscu zasygnalizować znaczne zróżnicowanie ekonomiczne – zarówno odmienne tempo wzrostu i rozwoju gospodarczego, jak i różny stopień integracji z krajami regionu i z gospodarką światową. Odmienne jest też podejście do liberalizacji gospodarek, uwarunkowane prowadzoną polityką gospodarczą oraz preferowanym systemem – kwestia demokracji liberalnych i nieliberalnych w regionie. Dotychczasowe inicjatywy na rzecz integracji regionalnej powstawały raczej *ad hoc* w odpowiedzi na pojawiające się zagrożenia zewnętrzne, czy też specyficzne potrzeby funkcjonalne. Struktura współpracy w Azji Wschodniej pozostaje więc zorientowana przedmiotowo, czy też zadaniowo, innymi słowy funkcjonalnie. Co więcej, można zauważyć brak odgórnego kierowania procesem integracji gospodarczej, który w konsekwencji ma charakter raczej nieuporządkowany, wyrywkowy oraz oddolny (*bottom up approach*).

Instytucjonalizacja integracji w Azji Wschodniej, będąca kontynuacją podejścia sprzyjającego ekonomii wolnego rynku, będzie wymagała pragma-

tyzmu i elastyczności, będących odpowiedzią na zróżnicowanie regionu. Uwarunkowania kulturowe, historyczne, w tym związane z procesem kolonializmu, niewątpliwie wpłynęły na większy dystans do budowania struktur współpracy, umacniając potrzebę tożsamości narodowej i instytucji wewnętrznych. Istotne znaczenie w regionie miały więc i nadal mają instytucje bezpieczeństwa, czy też te o charakterze politycznym. W procesie instytucjonalizacji integracji krajów Azji Wschodniej pojawia się zatem obawa przed zmniejszeniem czy też utratą suwerenności narodowej. Delegowanie zakresu obowiązków oraz władzy przez rządy poszczególnych krajów na rzecz instytucji regionalnych, jak i z instytucji regionalnych na rzecz instytucji ponadregionalnych i globalnych będzie jednak nieuniknione. Powstaje ponadto nagląca potrzeba wypracowania formuły współdziałania i współpracy, wzajemnych relacji i zależności instytucji regionalnych i globalnych, szczególnie w obliczu coraz większego powiązania rynków, a tym samym ich większej wrażliwości na sytuację na rynkach globalnych.

Z całą pewnością można i trzeba będzie dokonać identyfikacji wymiarów oraz instytucji regionalnych i globalnych, których działania się uzupełniają. To, co można zaobserwować współcześnie, w szczególności w konsekwencji kryzysu gospodarczego lat 2007/2008, to nowy charakter współpracy krajów azjatyckich z instytucjami globalnymi w tym zakresie na podstawie m.in. doświadczeń europejskich. W dziedzinie finansowania rozwoju można wskazać na współpracę pomiędzy Bankiem Światowym a Azjatyckim Bankiem Rozwoju (*Asian Development Bank, ADB*) oraz coroczne spotkania przedstawicieli wyższych szczebli w celu omówienia i dyskusji istniejących programów i wypracowania wspólnych projektów. W kontekście rynków finansowych istotna będzie z kolei współpraca potencjalnego Azjatyckiego Funduszu Walutowego (AFW) oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) – niezależne działania AFW w razie mniejszych turbulencji na rynkach finansowych oraz we współpracy z Międzynarodowym Funduszem Walutowym w celu przeciwdziałania załamaniom globalnym.

Wzmocnienie struktur ponadregionalnych będzie wymagało ponadto utworzenia organów nadzorczych, regulujących i oceniających realizację zakładanych celów. Ważna również będzie współpraca i koordynacja instytucji ponadregionalnych oraz subregionalnych, jak APT, ASEAN-u wraz z inicjatywami subregionalnymi – trójkątami wzrostu, czyli kooperacja Sekretariatu ASEAN i ponadregionalnych stref gospodarczych. Dotyczy to konkretnych obszarów współpracy, jak przykładowo energia i środowisko naturalne.

Trzeba będzie też wypracować mechanizmy współpracy z instytucjami spoza regionu oraz rozwiązania dotyczące włączania do współpracy regionów o niskim poziomie rozwoju gospodarczego w celu niwelowania dysproporcji pomiędzy centrami wzrostu a peryferiami. Wspominana różnorodność krajów Azji Wschodniej nie ułatwia co prawda integracji w krótkim okresie, może jednak stanowić zaletę poprzez wykorzystanie różnic pomiędzy krajami regionu i korzy-

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

ści z międzynarodowego podziału pracy w długim okresie. Istotne jest więc traktowanie regionu Azji Wschodniej jako całości.

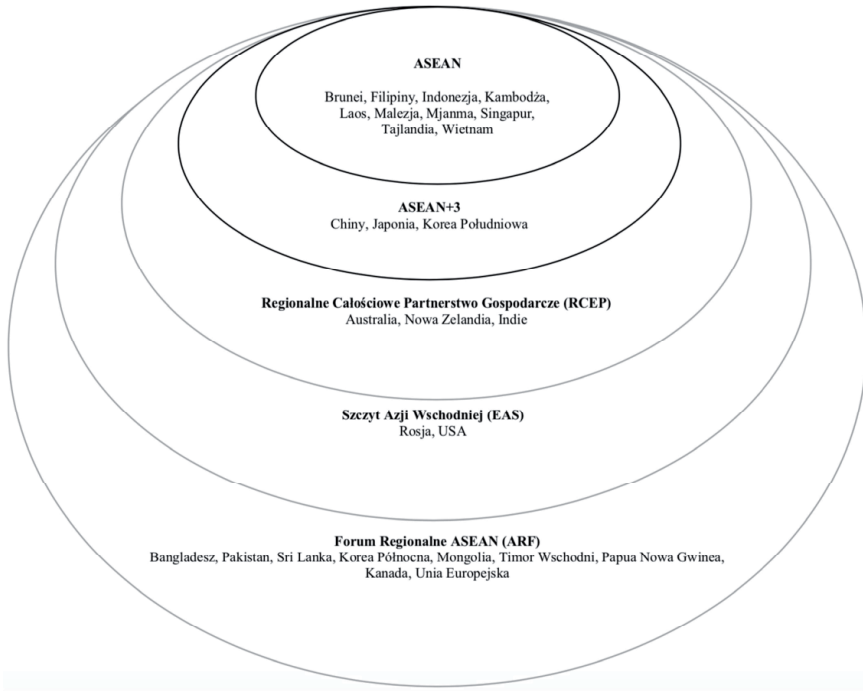
Obserwowana współcześnie na rynkach Azji Wschodniej sytuacja w kontekście tworzonych struktur współpracy wydaje się analogiczna do tej w latach 90., kiedy instytucjonalizacja ASEAN oraz wzmacnianie współpracy regionalnej było odpowiedzią na utworzenie NAFTA, transformację systemową w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, plany rozszerzenia UE, a tym samym obawy krajów azjatyckich związane z marginalizacją. Obserwuje się więc dynamiczną integrację i współpracę gospodarczą, a jednocześnie relatywną słabość instytucjonalną. Prowadzony dyskurs nad powstającym instytucjonalnym talerzem spaghetti czy też „brickolazem” i tego konsekwencjami prowadzi do pytania o stopień integracji formalnej, a tej w rzeczywistości funkcjonalnej. Różne są bowiem możliwości formalnego uczestnictwa w poszczególnych instytucjach oraz różna ich argumentacja. Partycypacja w poszczególnych inicjatywach niejednokrotnie jest podyktowana przesłankami o charakterze politycznym i strategicznym, stanowiąc formę samego tylko prestiżu, czy też realizacji celów geopolitycznych. Istotne staje się więc rozróżnienie sfery politycznej i ekonomicznej w zarządzaniu regionalnym oraz integracja wertykalna i horyzontalna, będące rezultatem działań wolnego rynku oraz rządowych i międzyrządowych inicjatyw instytucjonalnych. W regionie można zaobserwować integrację *de jure* i *de facto*, a tym samym instytucjonalizację procesów będącą formalizacją istniejących więzi powstałych w rezultacie działania sił rynkowych, jak i instytucjonalizację ją poprzedzającą.

Wzrost znaczenia współpracy regionalnej, nasilającej się wraz z intensyfikacją globalizacji, miał niewątpliwe znaczenie w rozwoju gospodarczym poszczególnych państw. Wzmacnianie więzi regionalnych stało się ponadto czynnikiem kształtującym proces globalizacji. Projekty regionalne zapoczątkowane w Azji Południowo-Wschodniej w ramach ASEAN umożliwiły bowiem rozprzestrzenianie się wzorców globalnego zarządzania właśnie w wymiarze regionalnym. Należy podkreślić, że polityka regionalna oraz integracja globalna nie wykluczają się. Procesów integracyjnych nie traktowano i nie traktuje się jako alternatywy dla rynków globalnych i sposobu na odseparowanie regionu od pozostałych bloków handlowych, ale jako integralną część ogólnej liberalnej polityki handlowej. Potwierdzeniem tego było uczestnictwo Rosji i USA w szóstym Szczycie Azji Wschodniej (*East Asian Summit*, EAS) w listopadzie 2011 r. oraz zaproszenie Brazylii do udziału w kolejnym. Świadczy to o rosnącym znaczeniu Azji Wschodniej w światowej polityce i gospodarce oraz uznaniu regionu w stosunkach międzynarodowych. System regionalny Azji Wschodniej i tworzące się struktury współpracy z centralnym miejscem ASEAN-u przedstawiono na rys. 1.

W obserwowanej sieci powiązań bilateralnych i multilateralnych, wynikającej z partycypacji w licznych strukturach regionalnych i międzyregionalnych o różnym charakterze, tworzy się instytucjonalne nakładanie oraz wykluczanie

się funkcji, zadań czy zarządzania, a w konsekwencji niecierpiąca zwłoki potrzeba koordynacji.

Rys. 1. System regionalny Azji Wschodniej (stan na październik 2019 r.)

Źródło: opracowanie własne.

Rozpatrując kształt architektury instytucjonalnej, odpowiadającej specyfice i wyzwaniom procesu integracji krajów Azji Wschodniej w kontekście zmian zachodzących we współczesnej gospodarce światowej, należy wskazać raczej na konieczność w pierwszej kolejności wzmocnienia i usprawnienia istniejących form współpracy regionalnej niż próby tworzenia nowych, zwłaszcza o charakterze ponadregionalnym. Odnosi się to w szczególności do struktury APT, Szczytu EAS oraz stowarzyszenia ASEAN. Widoczne jest bowiem wyraźne nakładanie się celów i kompetencji. W przypadku grupy dialogowej ASEAN+3, początkowo nakierowanej wyłącznie na współpracę w wymiarze finansowym, obserwuje się jednak przesunięcie w stronę wymiarów handlu, rozwoju obszarów rolnych, redukcji ubóstwa, zarządzania redukcją ryzyka katastroficznego oraz kwestie ochrony środowiska, na co wskazuje chociażby ASEAN+3 2007–2017 Action Plan. Również w takich aspektach podejmowane są działania w ramach Szczytów EAS o analogicznej strukturze członków. W celu usprawnienia działania instytucji ponadregionalnych istotna będzie więc w pierwszej kolejności identyfikacja,

---

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

---

a następnie ustalenie i zdefiniowanie kompetencji poszczególnych instytucji. Tym samym w długim okresie mogłoby to doprowadzić do stworzenia swego rodzaju siatki instytucjonalnej z ukierunkowanymi działaniami tworzących je podmiotów, a w konsekwencji do większej efektywności zachodzących procesów. Co więcej, zarówno charakter procesów, jak i specyfika samego regionu wskazują, że utworzenie jednej nadrzędnej formy instytucjonalnej nie jest obecnie szczególnie pożądane ani możliwe. Przyszłościowo jednakże nadrzędna struktura (na kształt formuły ONZ-towskiej w formie Rady Azjatyckiej Współpracy Gospodarczej) byłaby niezbędna szczególnie przy wykształceniu się instytucji o ściśle ukierunkowanych kompetencjach.

Wzmocnienie istniejących instytucji pod względem ich efektywności i skuteczności będzie z kolei istotne dla uzupełnienia integracji będącej rezultatem działania sił rynkowych i powinno obejmować skoordynowaną współpracę w wymiarze regionalnych dóbr publicznych, szczególnie w następujących dziedzinach:

- dalszej liberalizacji,
- stabilizacji rynków finansowych,
- stabilności makroekonomicznej,
- finansowania rozwoju, w tym w odniesieniu do sfery społecznej, infrastruktury i środowiska naturalnego.

Chiny i Japonia a zmiany we współpracy i zarządzaniu regionalnym na rynkach wschodnioazjatyckich

Dla dynamiki i charakteru procesów współpracy i integracji w regionie nie bez znaczenia było otwarcie gospodarki chińskiej. Zainteresowanie Chin udziałem w kreowaniu polityki regionalnej oraz rozwijaniem stosunków z poszczególnymi krajami regionu rozpoczęło się bowiem na początku lat 90. XX wieku. Wiązało się to również z propagowaniem przez ASEAN koncepcji świata wielobiegunowego oraz strategii równowagi sił, co poprawiło stosunki Azji Południowo-Wschodniej z Pekinem, niechętnym przywódczej roli Stanów Zjednoczonych w regionie. Z drugiej strony wzrost znaczenia ASEAN na arenie międzynarodowej, rosnąca samodzielność polityczna stowarzyszenia oraz strategia przyspieszenia rozwoju przez integrację gospodarczą spotykały się z coraz większym uznaniem Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) (Gawlikowski 2004, s. 84). Zmieniło się również stanowisko Chin co do członkostwa w ASEAN krajów indochińskich. Początkowo przeciwne temu uznały ostatecznie, że powiększenie stowarzyszenia nie będzie sprzeczne z interesami ChRL i poparły przyjęcie do ASEAN Wietnamu, Laosu, Mjanmy i Kambodży. Wzrost i rozwój Chin niewątpliwie wzmocnił znaczenie kraju w regionie i toczących się procesach. Wyraźnie więc rośnie znaczenie Chin w budowie instytucjonalnego ładu regionalnego. Zasadniczym przełomem

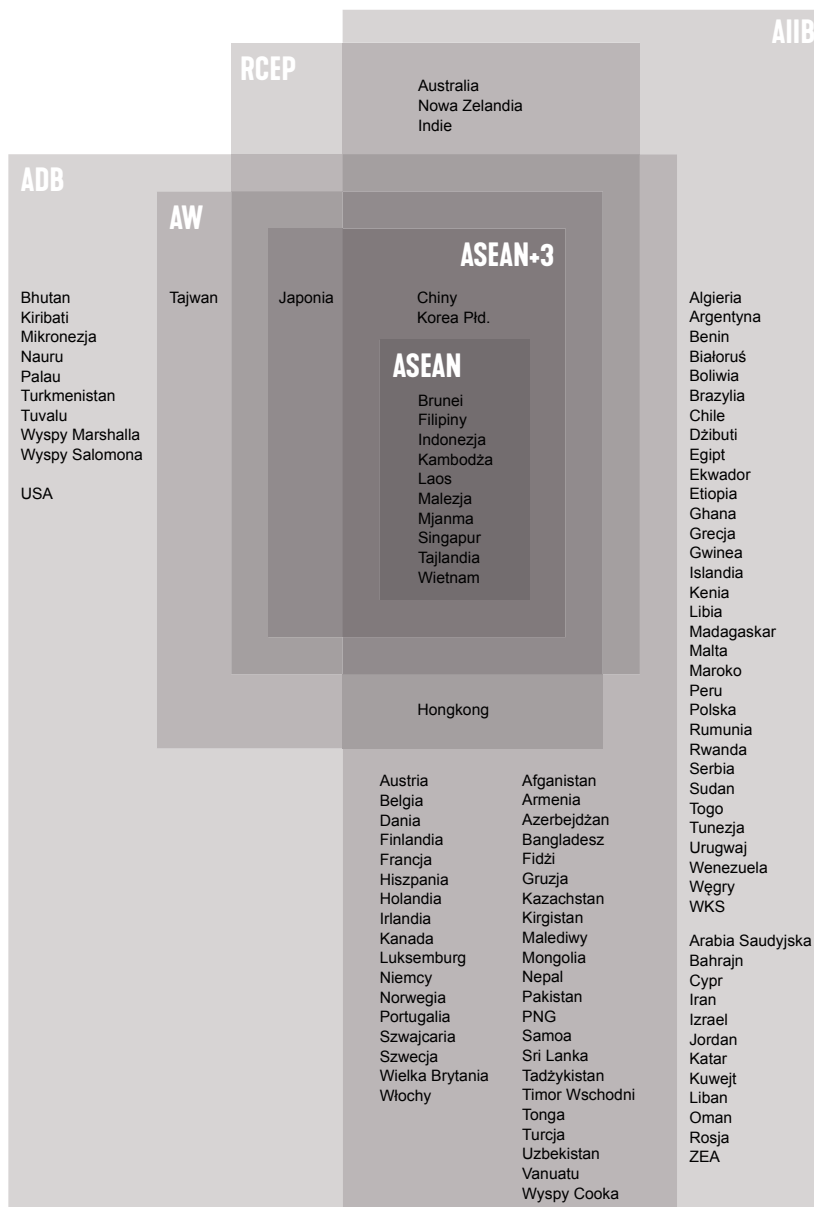
w stosunkach Chiny – ASEAN było podpisanie w 2002 r. na szczycie ASEAN+1 czterech porozumień: Wspólnej deklaracji o zasadach postępowania na Morzu Południowochińskim, Wspólnej deklaracji o niemilitarnych problemach bezpieczeństwa, Memorandum o współpracy w rolnictwie oraz Porozumienia ramowego o współpracy ekonomicznej. Na bazie ostatniego porozumienia przystąpiono do tworzenia strefy wolnego handlu Chiny – ASEAN – ACFTA (ASEAN – *China Free Trade Area*). Zgodnie z przyjętym harmonogramem do 2010 r. strefa objęła ChRL oraz ASEAN-5 i Brunei, a do 2015 r. ChRL oraz ASEAN-CLMV.

Wzrost potęgi gospodarczej i politycznej Chin wskazuje na istotę zaangażowania się Państwa Środka w rozwiązywanie problemów nie tylko regionalnych, ale i globalnych. Ważne okazało się objęcie przez Chiny roli lidera oraz inicjatora współpracy regionalnej w Azji Wschodniej. Egzemplifikacją tego stała się idea Nowego Jedwabnego Szlaku (*New Silk Road*) oraz jej ewolucja od idei, poprzez koncepcję do jej instytucjonalizacji. Symboliczne znaczenie miał pierwszy szczyt Inicjatywy Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative, BRI*) w maju 2017 r. w Pekinie, przy udziale sześćdziesięciu ośmiu krajów świata. Inicjatywa, będąca największym skoordynowanym projektem infrastrukturalnym i inwestycyjnym, porównywana jest do Planu Marshalla, z tą różnicą, że została zainicjowana w Azji, z wyraźnym przywództwem Chin. Jednym z istotnych mechanizmów BRI jest Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (*Asian Infrastructure and Investment Bank, AIIB*) powołany w Pekinie w październiku 2014 r. i mający na celu finansowanie inwestycji infrastrukturalnych. Liczba członków AIIB wzrosła w 2019 r. do 100 krajów ze wszystkich kontynentów, w tym 51 z Azji i Pacyfiku oraz 49 z poza regionu.

Tym samym można wskazać, że *spiritus movens* procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego w Azji Wschodniej odgrywa rolę przewodnią w procesach współpracy regionalnej. Warto przypomnieć istotną rolę Japonii jako inicjatora współpracy w regionie począwszy od lat 60. XX wieku, bardziej o charakterze nieformalnym, bez jakiegokolwiek instytucjonalizacji, ale poprzez rynek i działalność przedsiębiorstw wielonarodowych i ponadnarodowych. Japonia odgrywa również przewodnią rolę w działalności Azjatyckiego Banku Rozwoju, powstałego w 1966 r. jako instytucja wspierająca procesy rozwoju gospodarczego i warunki życia w azjatyckich krajach rozwijających się. Do ADB należy 67 państw i terytoriów, w tym 48 należących do regionu Azji i Pacyfiku, a 19 znajdujących się poza tym obszarem. Warto zwrócić uwagę, że Japonia oraz USA, będąc członkami ADB, nie należą do AIIB, co wskazuje na rywalizację tych dwóch organizacji. AIIB postrzegany jest również jako instytucja rywalizująca z Międzynarodowym Funduszem Walutowym oraz Bankiem Światowym (Chow 2016, s. 1262). Badacze stosunków międzynarodowych w regionie wskazują też, że AIIB stanowi jeden z elementów chińskiej odpowiedzi na Partnerstwo Transpacyficzne (*Trans-Pacific Partnership, TPP*) (Kołodko 2018, s. 98). Niewątpliwie AIIB zajmuje coraz bardziej znaczące miejsce w tworzących się strukturach regionalnych Azji Wschodniej

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

Rysunek 2. ADB i AIIB w strukturach współpracy Azji Wschodniej (stan na październik 2019 r.)

Objaśnienia: ADB – Azjatycki Bank Rozwoju; AIIB – Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych; ASEAN – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej; ASEAN+3 – grupa dialogowa krajów ASEAN z Chinami, Japonią i Koreą Południową; AW – Azja Wschodnia; RCEP – Regionalne Całościowe Partnerstwo Gospodarcze.

Źródło: opracowanie własne.

(Khanna 2019, s. 8), a działalność tej instytucji można odczytywać raczej jako krok w stronę modyfikacji istniejącej architektury gospodarczej, zdominowanej przez kraje wysoko rozwinięte, do wielobiegunowej, z rosnącą rolą Chin i innych krajów rozwijających się (Szyszko 2018, s. 55). Na rysunku 2. przedstawiono infrastrukturę instytucjonalną ADB i AIIB w strukturach współpracy Azji Wschodniej.

Znaczenie UE i USA we współpracy i zarządzaniu regionalnym na rynkach wschodnioazjatyckich

Przemiany na rynkach wschodnioazjatyckich wywierają wpływ nie tylko na relacje pomiędzy państwami regionu, ale i oddziałują na stosunki z zewnętrznym otoczeniem w wymiarze regionalnym, globalnym, instytucjonalnym oraz państwowym, nie pozostając tym samym bez wpływu na USA, gospodarki europejskie, w tym Polskę.

We wskazanym kontekście interesujące będzie miejsce i rola USA w instytucjonalizacji regionu. Stany Zjednoczone odgrywały dotychczas istotną rolę w wyznaczaniu kierunków współpracy w Azji Wschodniej, a w szczególności w szerszych granicach Azji i Pacyfiku. Odnosi się to zarówno do możliwości, jak i stanowiska USA w sprawie zaangażowania się w instytucje w regionie Azji i Pacyfiku: utworzenie kooperacji transpacyficznej (podejmowane próby na kształt Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku – APEC (*Asia-Pacific Economic Cooperation*)), wsparcie dla tworzących się instytucji w regionie Azji Wschodniej, bądź też zaangażowanie w inne struktury, jak Szczyt Azji Wschodniej. USA biorą ponadto udział w spotkaniach ARF czy podejmują bieżące działania w kontekście bezpieczeństwa na Morzu Południowochińskim.

Stany Zjednoczone dotychczas promowały transpacyficzny kierunek współpracy regionalnej jako formułę wspierającą przewagi komparatywne wysoko rozwiniętych gospodarek regionu Azji i Pacyfiku. Tym samym ograniczyły swoje zainteresowanie rozwojem APEC na rzecz Partnerstwa Transpacyficznego (TPP). Chodziło głównie o liberalizację rynku usług i inwestycji, czy ochronę praw własności intelektualnej. Okazało się jednak, że to Stany Zjednoczone – po zakończonych już negocjacjach – wycofały się w styczniu 2017 r. z partnerstwa, pozostawiając je w impasie. Świadczy to o niewątpliwiej utracie wpływów w regionie i spadku potęgi USA w łądze globalnym. Zmniejszająca się rola USA w systemie regionalnym podkreśla jednocześnie wzrastające znaczenie Chin. Wycofanie się USA z TPP stało się impulsem do zintensyfikowania współpracy w Azji Wschodniej i ostatecznego podpisania Regionalnego Całościowego Partnerstwa Gospodarczego (RCEP). Nieuwzględnienie w Regionalnym Całościowym Partnerstwie Gospodarczym Stanów Zjednoczonych wyraźnie wskazuje na wschodnioazjatycki kierunek takiego scenariusza współpracy regionalnej, jak również wzrastającą i geostrategiczną pozycję Chin.

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

Nieodzowność współpracy w wymiarze zarówno politycznym, jak i ekonomicznym oraz kulturowym pomiędzy Europą i Azją została ukazana w 1994 r. w raporcie „*Towards a New Strategy for Asia*”, opublikowanym przez Komisję Europejską, co po raz kolejny potwierdzono w 2001 r. publikacją „*Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnerships*” (European Commission 1994; 2001). Szczególną formą współpracy międzykontynentalnej z udziałem Europy jest Dialog Azja–Europa (*Asia–Europe Meeting*, ASEM), zainicjowany w marcu 1996 r. w Bangkoku przez przedstawicieli państw Unii Europejskiej oraz Azji Wschodniej i Południowej. Działalność ASEM uregulowano wraz z przyjęciem dokumentu „*An Asia–Europe Cooperation Framework*” (AECF) na 2. Szczycie ASEM w Londynie w 1998 r. Dokument uaktualniono w 2000 r. i zaakceptowano na szczycie w Seulu jako AECF 2000 (ASEM 2000). Priorytetowe obszary działania są redefiniowane na kolejnych spotkaniach i dostosowywane do zmieniających się realiów gospodarki światowej. W Deklaracji helsińskiej (*Helsinki Declaration on the Future of ASEM*) z 2006 r. jako strategiczne cele zdefiniowano (ASEM 2006): wzmocnienie multilateralizmu, zagrożenia globalne, globalizację i konkurencyjność, rozwój trwały oraz dialog międzykulturowy.

Zacieśnienie współpracy pomiędzy krajami Unii Europejskiej, Azji Południowo-Wschodniej, Wschodniej i Południowej w połowie lat 90. XX wieku i próba jej usankcjonowania jest wyrazem wzajemnego uznania rangi regionów w stosunkach międzynarodowych. W obliczu intensyfikacji procesów globalizacji, jako równoległej do regionalizmu tendencji rozwojowej współczesnych stosunków międzynarodowych, zauważono konieczność wypracowania nowych form współdziałania w kontekście zmieniającego się środowiska międzynarodowego. Działalność ASEM przyczyniła się do zwiększenia jakości zarządzania globalnego (*global governance*) i bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym oraz wzmocniła międzyregionalne i międzynarodowe struktury biznesowe. Szerszy dialog polityczny, mocniejsze więzi gospodarcze oraz wymiana kulturowa to dotychczasowe rezultaty procesu stymulującego większą świadomość znaczenia spraw kluczowych i dóbr globalnych dla obu regionów (Nawrot 2011, s. 369–372). Halizak (1999, s. 425) podkreśla również, że międzyregionalny dialog Azja-Europa w ramach ASEM jest egzemplifikacją globalizacji stosunków międzynarodowych jako równoległej do regionalizmu tendencji rozwojowej współczesnych stosunków międzynarodowych. Segal (1997, s. 130) wskazuje z kolei na znaczenie dialogu ASEAM w kontekście interakcji międzycywilizacyjnych. Dialog stanowi bowiem platformę konfrontacji wartości reprezentowanych przez Europę i Azję, jak i wymiany idei, praktycznych doświadczeń i uczenia się. Można tu wskazać na doświadczenia europejskie w kontekście integracji i współpracy regionalnej, tożsamości kulturowej oraz wzrostu i rozwoju gospodarczego w warunkach przejścia z cywilizacji przemysłowej do cywilizacji wiedzy. Cenne są również doświadczenia krajów azjatyck-

kich, szczególnie uprzemysłowionych krajów Azji Wschodniej, które mogą być przykładem dla europejskich partnerów w odniesieniu do dynamiki procesów rozwojowych, dywersyfikacji produkcji i eksportu oraz budowy gospodarek opartych na wiedzy.

Kluczowe dla dalszego rozwoju współpracy Azji Wschodniej i Europy będzie stanowisko Unii Europejskiej oraz odpowiednio ukierunkowane działania. Brak jest jak dotąd wspólnej polityki UE wobec regionu Azji Wschodniej. Również w impasie są rozmowy UE z ASEAN odnośnie do utworzenia strefy wolnego handlu, a porozumienie o utworzeniu strefy wolnego handlu zawarto dotychczas jedynie z Koreą Południową (2010 r.), Japonią (2019) i Wietnamem (2019). Trwają natomiast negocjacje z Malesją, Filipinami, Singapurem, Tajlandią.

Regional i global governance w Azji Wschodniej w perspektywie koncepcji dóbr publicznych

Intensyfikacja procesów globalizacji i regionalizacji w gospodarce światowej, znaczny wzrost współzależności funkcjonalnej i instytucjonalnej krajów regionu Azji Wschodniej, a tym samym ich wrażliwości na turbulencje na rynkach regionalnym i globalnym uwypukliły konieczność wspólnego działania celem radzenia sobie z wyzwaniami rozwojowymi i zagrożeniami globalnymi. Wśród krajów Azji Wschodniej pojawiła się świadomość regionalna dotycząca potrzeby wspólnych rozwiązań instytucjonalnych w wymiarze regionalnym i współpracy na rzecz regionalnych dóbr publicznych. Dotyczy to dostarczania dóbr publicznych w zakresie środowiska naturalnego i problemów ekologicznych; bezpieczeństwa; ryzyka katastroficznego, w tym kryzysów finansowych, chorób zakaźnych, klęsk żywiołowych; przestępczości zorganizowanej; wiedzy czy zdrowotności. Wspólne działania krajów Azji Wschodniej na rzecz regionalnych dóbr publicznych mogą być istotnym uzupełnieniem starań w wymiarze narodowym i globalnym. Rodzi się nagląca potrzeba współpracy i koordynacji celów regionalnych oraz wypracowania mechanizmów i stosownych instrumentów w wymiarach:

- politycznym,
- makroekonomicznym,
- infrastrukturalnym,
- środowiskowym,
- społecznym.

Mniejsza liczba zaangażowanych podmiotów, bliskość geograficzna czy kulturowa mogą stanowić ułatwienie w dostarczaniu dóbr publicznych, ograniczając koszty współpracy bądź ułatwiając znalezienie konsensusu. Tym samym dostarczanie regionalnych dóbr publicznych może okazać się bardziej efektywne w porównaniu do globalnych dóbr publicznych. Podmioty regionalne mogą rów-

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

niez wzięć odpowiedzialność za wyzwania globalne w wymiarze regionalnym, takie jak przykładowo cele zrównoważonego rozwoju (*sustainable development goals*, SDG) czy postanowienia klimatyczne COP21. Pomimo niewątpliwej wagi dostarczanie regionalnych dóbr publicznych powoduje wiele trudności związanych z dostępnymi zasobami finansowymi, identyfikacją potencjalnych beneficjentów, czy koordynacją działań. Jak wskazuje Tirole (2017, s. 3) poszukiwanie dobra wspólnego polega na budowaniu instytucji, które w możliwie największym stopniu godzą interesy jednostki z interesem ogólnym. W takim rozumieniu organizacje regionalne mogą tworzyć platformę i instrumenty łączące interesy prywatne i wspólne cele jednostek, grup społecznych i narodów i pomimo wielu problemów wiążących się z dostarczaniem dóbr wspólnych stanowią istotne ogniwo w ich podaży.

Próby identyfikacji regionalnych dóbr publicznych oraz ich wymiarów w kontekście współpracy i integracji krajów Azji Wschodniej dokonano na rysunku 3. Można je zakwalifikować do obszarów czworoboku globalnych dóbr publicznych Kleera (2006, s. 215), tj. polityki, gospodarki, sfery społecznej i kulturowej, czy też kategorii dóbr publicznych Stiglitz (2004, s. 887), tj. globalne środowisko, bezpieczeństwo międzynarodowe, wiedza i międzynarodowa stabilizacja ekonomiczna. W zidentyfikowanych wymiarach regionalnych dóbr publicznych w Azji Wschodniej (rys. 3) należy zwrócić uwagę na co najmniej kilka wiążących się ze sobą aspektów.

Po pierwsze, dalsza liberalizacja przepływów powinna dotyczyć nie tylko handlu, ale i w coraz większym stopniu przepływów kapitałowych oraz ludzi. W podstawowym wymiarze handlu niezbędne będzie zwiększenie efektywności i skuteczności sieci powiązań pomiędzy istniejącymi porozumieniami o charakterze bilateralnym i multilateralnym. Pojawia się problem efektu spaghetti (*spaghetti bowl*), a więc nakładania i wykluczania się umów. W związku z aktualnym stanem rzeczy rozważane jest utworzenie ponadregionalnej strefy wolnego handlu w ramach istniejącej formuły EAS, rozpoczynając od realizacji porozumienia dla ASEAN+3 bądź ASEAN+6, czy też szerzej w wymiarze transpacyficznym. Istotna jest ponadto kwestia zakresu oraz przedmiotu liberalizacji, w tym m.in. wewnątrzregionalny handel produktami rolnymi oraz pogłębienie liberalizacji handlu usługami. Nie bez znaczenia pozostaje przepływ ludzi pomiędzy państwami regionu rozumiany w szerokim znaczeniu, tzn. oprócz siły roboczej, w szczególności zaś wysoko wykwalifikowanej, powinien on w coraz większym stopniu dotyczyć turystów, przepływu studentów czy naukowców (zob. rys. 3). W długim okresie pozwoli to na wykorzystanie różnic pomiędzy państwami regionu właśnie w wymiarze kapitału ludzkiego, a w konsekwencji na kreację nowej wiedzy i innowacji w wyniku zróżnicowania społeczeństw.

Po wtóre, w wymiarze finansowym niezbędna będzie kooperacja na rzecz stabilizacji systemu finansowego i monetarnego poprzez wypracowanie odpowiednich instytucji monitorujących i koordynujących sytuację na rynkach finan-

sowych. Będzie to konieczne niezależnie od integracji rynków finansowych czy potencjalnego utworzenia unii monetarnej, co wydaje się raczej wątpliwe. Znaczenie koordynacji w wymiarze monetarnym zwiększa się wraz z rosnącym wolumenem wymiany wewnątrzregionalnej. Współpraca wydaje się uzasadniona poprzez rozszerzoną strukturę APT – ASEAN+3 *Financial Deputy Ministers' Economic Review and Policy Dialogue* (ERPD), inicjatywę z Chiang Mai oraz jej multilateralizację, a w perspektywie długookresowej utworzenie Azjatyckiego Funduszu Walutowego.

W odniesieniu do finansowania rozwoju regionalnego ważne będzie wsparcie rozwoju infrastruktury i transportu, w tym wypracowanie efektywnego systemu infrastruktury finansowej. Przykład inicjatywy *East Asia Infrastructure Bond Fund* świadczy o podejmowanych działaniach w tym zakresie i będzie niezbędne dla skutecznego wykorzystania istniejących oszczędności i zamiany ich na inwestycje.

W wymiarze rozwoju społecznego warto zwrócić uwagę na wspólne działania regionalne na rzecz nieskrępowanej wymiany wiedzy, harmonizacji standardów edukacji na poziomie wyższym oraz zasad ochrony własności intelektualnej, a także współpracę jednostek badawczych, instytutów, think-tanków i uniwersytetów. W kwestii żywotności istotne wydają się przeciwdziałanie chorobom zakaźnym, jak przykładowo malaria, oraz rozwiązania w kontekście starzejącego się społeczeństwa. Niezbędna jest również kontynuacja walki z ubóstwem, szczególnie zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego oraz niwelowanie istniejących różnic rozwojowych w wymiarze regionalnym i w ramach poszczególnych krajów.

Kluczowymi obszarami współpracy na poziomie ponadregionalnym są ponadto zasoby naturalne, energia, ochrona środowiska oraz zarządzanie ryzykiem katastroficznym.

Dużym wyzwaniem dla całego regionu Azji Wschodniej będzie umiejętność utrzymania pokoju i stabilności jako warunek *sine qua non* dalszego wzrostu i rozwoju. Chodzi tu m.in. o działania na rzecz nierozprzestrzeniania się broni masowego rażenia, walkę z przestępczością zorganizowaną, czy potencjalne zbrojne konflikty regionalne. ASEAN stanowi w tym zakresie swego rodzaju „poduszkę” neutralizującą animozje i konflikty w regionie dzięki prowadzonej polityce miękkiego balansowania – *soft-balancing policy* (Tellis et al. 2011, s. 326–328). Jest to szczególnie widoczne pomiędzy „trójką” grupy dialogowej ASEAN+3 – Chinami, Koreą Południową i Japonią. Należy ponadto wspomnieć o spotkaniach przywódców państw, w tym Korei Północnej i Korei Południowej na obrzeżach szczytów ASEN oraz zapoczątkowaniu spotkań ministrów obrony narodowej ASEAN (*ASEAN+3 Ministers of Defence Meetings*). Również w wymiarze bezpieczeństwa potrzebna byłaby koordynacja istniejących organizacji pod względem przedmiotowym, jak i geograficznym. Ważna w tym zakresie wydaje się rola ARF, choć nie można nie wspomnieć o krytyce,

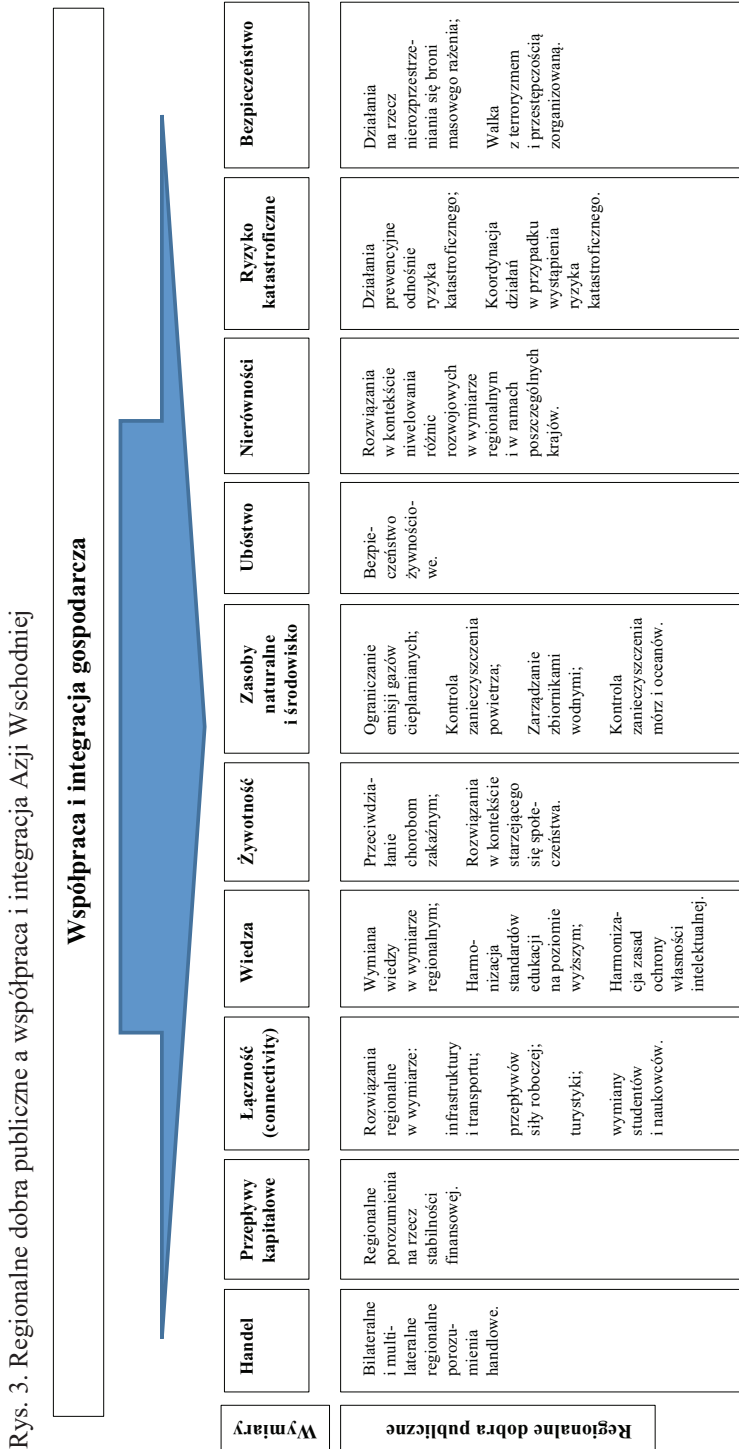

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

zarówno ASEAN, jak i ARF, w odniesieniu do efektywności podejmowanych przez nie działań.

Niekwestionowany potencjał rynków azjatyckich, a w konsekwencji wzrost znaczenia zarówno regionu, jak i poszczególnych krajów w stosunkach międzynarodowych oraz perspektywy dalszego wzrostu i rozwoju gospodarczego wskazują na konieczność wzmocnienia struktur współpracy i integracji w regionie. Bardziej spójna polityka regionalna staje się ponadto nieodzowna w obliczu wrażliwego znaczenia regionu Azji Wschodniej w stosunkach międzynarodowych i wymogu udziału oraz wzięcia odpowiedzialności za rozwiązywanie problemów globalnych. Wyraźne są aspiracje i głosy w regionie dotyczące większej partycypacji w organizacjach międzynarodowych, a tym samym możliwości bardziej znaczącego wpływu na podejmowanie decyzji na forum globalnym, w tym Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organisation*, WTO), Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Banku Światowego czy Grupy G-20. Uwidacznia się szczególnie rosnąca aktywność Chin w organizacjach międzynarodowych oraz próby wywierania wpływu na rozwiązania instytucjonalne oraz kierunki i instrumentację polityki rozwoju w krajach, do których organizacje międzynarodowe kierują pomoc finansową i fachowe doradztwo (Kołodko 2018, s. 52). Wspólne stanowisko poszczególnych krajów azjatyckich, w szczególności zaś reprezentacja poprzez platformy ponadregionalnych organizacji, wydaje się jednak bardziej znacząca na forum międzynarodowym niż działania indywidualne. Efektywne instytucje na poziomie gospodarek narodowych wspierają proces kooperacji regionalnej oraz wzajemnie się uzupełniają.

Większa efektywność *regional governance* wpływa z kolei na jakość zarządzania w wymiarze globalnym, a istniejąca luka pomiędzy zachodzącymi procesami a istniejącymi mechanizmami o charakterze dostosowawczym, nadzorczym czy porządkującym będzie wymagała skoordynowanego działania i kompatybilności polityki regionalnej i *global governance*. Jak wskazuje Gołębiowski (2009, s. 64), globalne zarządzanie gospodarką potrzebuje całej gamy ponadnarodowych instytucji, mogących w kolektywny sposób rozwiązywać problemy handlu światowego, międzynarodowych finansów, zwłaszcza globalnej płynności kapitałowej, migracji, transferu technologii, praw własności intelektualnej i środowiska naturalnego. Wynika to ze zbieżności globalizacji i regionalizacji oraz globalizacji i lokalizacji, jako jednej z rozwojowych tendencji w tworzeniu nowych struktur światowego społeczeństwa i gospodarki, gdzie międzynarodowy ład i relacje między podmiotami rozwijają się w procesach kolektywnego sterowania, z zastosowaniem funkcjonujących na wielu poziomach mechanizmów koordynacji i kontroli (Gołębiowski 2009, s. 61). Wpływ i rola organizacji integracji regionalnej w budowie struktur międzynarodowego partnerstwa jest więc nieodzowna w celu skoordynowanego i efektywnego zarządzania środowiskiem międzynarodowym, jak i zmniejszenia kosztów i nieefektywności globalnych centr biurokracji.

Rys. 3. Regionalne dobra publiczne a współpraca i integracja Azji Wschodniej

Źródło: opracowanie własne.

Wyzwania dla współpracy – uwagi końcowe

Zarówno procesy rozwojowe poszczególnych krajów Azji Wschodniej, jak i stosunki międzynarodowe w regionie przełomu XX i XXI wieku kształtowały się pod wpływem dwóch charakterystycznych dla epoki procesów – globalizacji i regionalizacji. Pomimo że zacieśnianie współpracy gospodarczej w Azji Wschodniej sprzężone było z intensyfikacją globalizacji, procesów integracyjnych nie traktowano jako alternatywy dla rynków globalnych i sposobu na odseparowanie się regionu od pozostałych bloków handlowych, ale jako integralną część ogólnej liberalnej polityki handlowej. Regionalizm i zarządzanie globalne oddziaływały na siebie wzmacniająco, prowadząc do większej swobody międzynarodowej wymiany towarów, usług i czynników wytwórczych oraz do zwiększenia udziału w rynku globalnym i konkurencyjności całego regionu na arenie międzynarodowej. Powracające przewidywania odnośnie do załamania gospodarek azjatyckich okazywały się pochothane, a dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego krajów, w tym również mniej rozwiniętych gospodarek oraz jej prognozy, wskazują na kontynuację dynamiki rozwojowej oraz wzrost konkurencyjności poszczególnych państw i całego regionu w wymiarze globalnym. Tworzący się system regionalny Azji Wschodniej wskazuje na rosnące znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych oraz redefinicję ładu globalnego. Nie odnosi się to wyłącznie do wiodących gospodarek – Chin, Japonii, czy sąsiadujących Indii – ale całego systemu z coraz większymi współzależnościami w wymiarach handlu, finansów, bezpieczeństwa, wartości kulturowych czy regionalnych dóbr publicznych. Niezbędne będą więc efektywne rozwiązania instytucjonalne na poziomie zarówno regionalnym, jak i międzyregionalnym, pomiędzy Azją Wschodnią, a Europą, strefą Pacyfiku, Azją Centralną oraz Azją Południową.

Współpraca i integracja gospodarcza w Azji Wschodniej uwzględniająca aspekt zróżnicowania rozwoju i biorąca pod uwagę kraje o dużych dysproporcjach jest wyraźnie inna niż model europejski, gdzie akcesja kolejnych członków do tworzonych struktur integracyjnych wiązała się zazwyczaj z koniecznością spełniania wymogów co do pożądaných wskaźników ekonomicznych. Co więcej, partycypacja poszczególnych krajów azjatyckich w nowych inicjatywach integracyjnych niejednokrotnie była podyktowana przesłankami o charakterze politycznym bądź strategicznym. Ponadto należy podkreślić, że pozostawienie mniej rozwiniętych krajów regionu na marginesie zachodzących procesów można postrzegać jako istotny hamulec rozwoju, a wręcz barierę nie do pokonania. Trzeba więc zwrócić uwagę na przesłanki wyboru krajów do uczestniczenia w strukturach współpracy. Wydaje się zatem, że jednym z zasadniczych celów wzmacniania regionalnych procesów integracyjnych w Azji Wschodniej powinna być polityka rozwojowa w kontekście mniej rozwiniętych krajów regionu i uwzględnianie ich w strukturach współpracy bardziej zintegrowanych i rozwiniętych gospodarek, a także wypracowanie odpowiedniej polityki strukturalnej. W perspektywie dłu-

gookresowej dalsza integracja i liberalizacja rynków ma więc kluczowe znaczenie dla wszystkich krajów Azji Wschodniej. W szczególności konieczne będzie wyjście poza liberalizację rynków towarowych i finansowych oraz przesunięcie do zliberalizowania usług i rynku siły roboczej. Jest to niezbędne dla podtrzymania tempa wzrostu i rozwoju poprzez wykorzystanie różnic w potencjałach poszczególnych gospodarek. Wreszcie nie można pominąć wpływu zachodzących procesów na istotę zmniejszania dysproporcji pomiędzy krajami regionu oraz kwestie społeczne, w tym rozwój społeczeństwa obywatelskiego, dysproporcje w podziale dochodów, redukcję ubóstwa, kwestie środowiska naturalnego oraz udział w tym organizacji, w szczególności regionalnych i ponadregionalnych. Znaczenia w tym kontekście nabiera kwestia zapewniania dóbr publicznych, w tym regionalnych i globalnych.

Adnotacja

Artykuł powstał w ramach projektu „Azja Wschodnia we współpracy regionalnej i globalnej”, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2013/09/B/HS4/01147.

Bibliografia

- ASEM (2000), *The Asia-Europe Cooperation Framework (AECF) 2000*, http://eeas.europa.eu/asem/docs/aecf_2000_en.pdf (dostęp: 28.07.2013).
- ASEM (2006), *Helsinki Declaration on the Future of ASEM*, http://www.aseminfoboard.org/asem-thematic-declarations/item/download/162_ac64907215a1a6cc8eccc08ef75ea28.html (dostęp: 28.07.2013).
- ASEM (2018), www.aseminfoboard.com
- Chow D.C.K. (2016), *Why China Established the Asian Infrastructure Investment Bank*, “Vanderbilt Journal of Transnational Law”, Vol. 49, s. 1256–1298.
- European Commission (1994), Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, *Towards a New Strategy for Asia*, Brussels, 13.07.1994. COM(94) 314 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1994:0314:FIN:EN:PDF> (dostęp: 28.07.2013).
- European Commission (2001), Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, *Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnerships*, Brussels, 04.09.2001, COM(2001) 469 final, http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/strategy_asia_2001_en.pdf (dostęp: 28.07.2013).
- Gawlikowski K. (red.) (2004), *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Stosunki międzynarodowe i gospodarcze*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Gołębiowski J. (2009), *Zarządzanie globalne w gospodarce światowej (dotychczasowe formy i ich ewolucja)*, w: P. Deszczyński (red.), *Globalizacja. Szanse. Zagrożenia*.

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

- Perspektywy, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Nr 23, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań.
- Haliżak E. (1999), *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Khanna P. (2019), *The Future is Asian*, Simon & Schuster, New York.
- Kleer J. (2006), *Globalizacja a państwo narodowe i usługi publiczne*, Polska Akademia Nauk, Kancelaria PAN, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa.
- Kołodko G.W. (2018), *Czy Chiny zbawią Świat?*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Nawrot K.A. (2011), *Międzynarodowe organizacje regionalne i lokalne*, w: E. Łązniewska, P. Deszczyński (red.). *Kompendium wiedzy o organizacjach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (współautor: P. Deszczyński, A. Kalicka-Mikołajczyk, K. Czernichowski).
- Nawrot K.A. (2012), *Struktury współpracy w Azji Wschodniej wobec zmian regionalnych i globalnych*, w: J. Kleer, A.P. Wierzbicki (red.), *Zmiany w gospodarce światowej*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa.
- Segal G. (1997), Thinking Strategically about ASEAM: The Subsidiarity Question, *The Pacific Review*, 1.
- Stiglitz J. (2004), *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szyszko A. (2018), Rola Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych w kontekście Nowego Jedwabnego Szlaku, *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Nr 372, s. 45–58.
- Tellis A.J., Tanner T., Keough J. (red.) (2011), *Asia Responds to its Rising Powers China and India*, Strategic Asia 2011–2012, The National Bureau of Asian Research, Seattle-Washington D.C.
- Tirole J. (2017), *Economics for the Common Good*, Princeton University Press, Princeton & Oxford.

***East Asia in regional and global cooperation and governance
– challenges and implications***

Abstract

East Asia, as a region of multidimensional diverse character never had in his history the integrationist traditions, as compared with Europe. The period of colonisation additionally deepened the disparities between the particular countries and even build upon some barriers and antagonism. The first approaches to regional cooperation and integration began only after World War II, along with the process of decolonization. The main premise of the initial stage of integration processes, especially in the southern part of the region, which is the cradle of Asian regionalism, were external threats, which remained the main catalyst of cooperation and integration processes in the following decades. The intensification of economic cooperation in the countries of East Asia from the 1990s was a conscious response of governments to the fear of economic marginalization and moving away from the sources of creation of prosperity on the global market. The growing interdependence of the countries in the region revealed during the Asian financial crisis of 1997–98 underpinned the necessity of joint strategy and governance at the regional level and marked a breakthrough in

Katarzyna A. Nawrot

Azja Wschodnia we współpracy regionalnej i globalnej...

regional cooperation. Starting from the 1990s, and in particular in the first decade of the XXI century the growing institutional interdependence was observed and exemplified by multilateral and bilateral structures of cooperation within the region, and of interregional and intercontinental character. The integration experiences of East Asian countries indicate that while in the first stages of cooperation and integration external threats could have been the driving force of the integration processes, institutional solutions are crucial in the later stages of deepening integration, in particular in the context of providing public goods – both regional and global. Emerging regional awareness in this area can be observed in East Asia today, primarily in the wake of the economic crisis of 2007/2008 and the need to adapt and modify the existing architecture of global order.

Keywords: regional and global cooperation and governance, integration, East Asia.